

Салих Селимовић

**МУСЛИМАНИ У РАВНОГОРСКОМ ПОКРЕТУ
И ЈЕДИНИЦАМА ЈВуО 1941–1945.**

БИБЛИОТЕКА
Посебна издања

Главни и одговорни уредник
Др Небојша Кузмановић

Уредник
Зоран Колунџија

Ово дело објављено је 2021, Београд
Сада је поправљено и допуњено

Салих Селимовић

**МУСЛИМАНИ
У РАВНОГОРСКОМ ПОКРЕТУ
И ЈЕДИНИЦАМА ЈВуО 1941–1945.**

Нови Сад, 2025.

ПРЕТХОДНА РЕЧ

Још увек мало људи и данас зна да је у Равногорском или четничком покрету и јединицама Југословенске војске у Отаџбини (ЈВуО) у току Другог светског рата био знатан број наших муслимана. Још мање се зна да су имали представнике у Равногорском покрету, тј. његовом политичком делу Врховне команде, као и у Централном националном комитету (ДМ) на челу са генералом Драгољубом Дражом Михаиловићем. Била је формирана и Муслиманска национална војна организација (МНВО) са муслиманским четничким јединицама којим су командовали муслимани. То су били људи који су Краљевину Југославију сматрали својом државом на челу са династијом Карађорђевића.¹ Такође, сматрали су да је Равногорски покрет са ЈВуО организовани покрет отпора окупацији на челу са генералом Дражом Михаиловићем, легитимним представником међународно признате избегличке Владе и краља Петра II Карађорђевића који су се привремено налазили у Лондону. Многи од њих су се осећали Србима исламске вероисповести или као Југословени, што је било исто.² Неповерење и резервисаност су већ крајем јесени 1941. године показале муслиманске милиције на подручју Пљеваља, Бродарева, Комарана, Сјенице. Примера ради, да наведем да су чак вођене и борбе између муслиманске

¹ За време мојих теренских истраживања 1984. и 1985. године, и касније, на простору Старе Рашке из муслиманске популације су ми старији људи искрено причали да су волели краља и Краљевину Југославију, а неки су јасно говорили да су били за „Краља и Отаџбину“. То ми је било веома занимљиво, јер су то биле још године Титовог режима. Међутим, када сам ушао дубље у ратни период тог простора схватио сам да је то истина, јер муслиманска милиција и локални четници нису имали ниједан озбиљнији оружани сукоб и ниједан град није нападнут од стране ЈВуО само због тога што је у њему преовлађавало муслиманско становништво. Једино су јединице ЈВуО нападе и ослободиле Пријепоље, Вишеград и Рогатицу како би дошле до талијанског наоружања и опреме после њихове капитулације почетком септембра 1943. године. Јединице ЈВуО нису могле да те градове задрже ослобођене услед напада много јачих и партизанских и немачких снага. И партизани су настојали да дођу до наоружања италијанске војске у чему су успели.

² Приликом ауторових теренских истраживања већина најстаријих људи је говорила да је бити Југословен значило бити Србин, јер су Југославију сматрали другом Србијом или Великом Србијом.

милиције и партизана у Сјеници, средњем Полимљу (Комарани), подручју Пљеваља и др. Муслимани нису били за комунисте изузев појединаца, али су понекад били присиљени да повремено и са партизанима преговарају и тренутно сарађују када су они у војном погледу били надмоћнији. Муслиманске вође су преговарали и сарађивали много више са официрима ЈВуО као и Недићевим официрима сматрајући их легалним представницима Југославије и Србије.

Припадници Равногорског покрета, јединица ЈВуО и њихове присталице нису били против своје државе Југославије као што су били усташе, балисти, неки екстремни муслимански кругови и они који су Немце и Италијане сматрали „ослободиоцима“ а не окупаторима. Равногорци, припадници ЈВуО и њихове присталице су се борили да се сачува та држава и да се њено унутрашње уређење уреди на један праведан и демократски начин уз поштовање свих народа и вера и да се исправи велика историјска неправда, учињена српском народу који је својим великим људским и материјалним жртвама створио ту државу и у Првом и у Другом светском рату и утопио у њу своје две раније независне државе: Србију и Црну Гору.

Салих Селимовић

УВОД

Комунисти, усташе, муслимански екстремисти и неки други противници су тврдили, а има и данас тврђи од њихових потомака, да у Равногорском покрету и јединицама Југословенске војске у Отаџбини није било муслимана, или, евентуално, да је то могао бити миноран број.³ Такође се говори да су муслимани били антифашисти и великим делом за Тита и партизане избегавајући да кажу било шта о муслиманима који су у много већем броју били за окупатора, усташког поглавника Анту Павелића, усташе и фашистичку творевину Независну Државу Хрватску (НДХ), балисте, Немце и друге окупаторе. На почетку Другог светског рата и све до капитулације Италије био је знатан број муслимана у усташама и домобранима, јер је већина тадашњег руководства Југословенске муслиманске организације (ЈМО) прихватила злогласну и фашистичку НДХ.⁴ У партизанима није било много муслимана све до краја 1943. године кад је већ постало јасно да је слом фашистичких сила само питање времена.⁵ Током 1944. године усташе, и нешто више домобрани, су се предавали партизанима, а крајем 1944. и у пролеће 1945. године, када је вршена редовна мобилизација, муслимана је било доста више и у партизанским јединицама као и других југословенских народа.⁶ На крају је то све представљено као јединствена

³ Осим муслимана у јединицама ЈВуО и територијалним четничким одредима било је и припадника других народа – Хрвата, Словенаца, па чак и Албанаца, а по верама је било и католика и Јевреја.

⁴ Тада је председник Југословенске муслиманске организације (ЈМО) био др Џафер Куленовић, а реис-ул-улема Исламске верске заједнице (ИВЗ) Фехим еф. Спахо, рођени брат др Мехмеда Спахе. У тој познатој сарајевској старој муслиманској породици била су три брата. Занимљиво је да су се њих тројица различито национално опредељивали: Мехмед као Југословен, еф. Фехим као Хрват, а трећи брат као Србин.

⁵ Комунистичка идеологија је за муслимане била неприхватљива, као и за све религије, јер су комунисти негирали њихова верска учења и начин живота. Само ретки појединци међу муслиманима су били присталице комунизма или чланови Комунистичке партије Југославије (КПЈ). При крају Другог светског рата, а посебно по његовом завршетку, нагло се повећао број муслимана у партизанима и комунистичким редовима. Мимикрија и конвертизам су били веома изражени, додуше и код других религија на простору Југославије.

⁶ На простору садашње Северне Македоније није било партизанских бригада све до половине 1944. године, али су зато од комуниста били награђени добијањем републике у оквиру

борба против фашизма и тзв. народних издајника, а за социјалистичку револуцију, нову Југославију и „Братство и Јединство“ народа и народности.

Међу муслиманима у Краљевини Југославији се до 1941. године пропирало тзв. интегрално југословенство као што је чињено и међу Србима. То је касније утицало да се знатан број Срба муслимана заиста и усмери на југословенство што је смањивало српски национални корпус. Ипак се југословенство међу муслиманима сматрало синонимом за српство.⁷ Према упутствима из фашистичке Немачке и Независне Државе Хрватске, после њеног стварања у априлу 1941. године, здушно се радило на придобијању муслимана за антисрпско деловање. Тадашњи председник Југословенске муслиманске организације (ЈМО), др Џафер Куленовић, деловао је на томе да се муслиманска омладина регрутује у хрватску фашистичку војску (усташе и домобране). Др Џафер Куленовић је између два светска рата већ радио међу муслиманима на јачању југословенства уместо српства да би на крају и он сам пред рат отишао у хрватство подржавајући усташки режим Анта Павелића. За собом је, уз подршку силне и бескрупулозне пропаганде, повукао велики број муслиманске омладине и најнижег друштвеног слоја. Ипак, и поред тога, српска свест код многих муслимана је била непоколебљива и у том антифашистичком, али и грађанском и братоубилачком Другом светском рату на простору Краљевине Југославије. То показује и један од многих примера познатог судије Окружног суда из Мостара Мустафе Мује Пашића. Кад су хрватски војници, уствари усташе, тражили од Срба да предају своју покретну имовину хрватским властима, судија Окружног суда Мујо Пашић је дотерао бицикл и рекао: „Ја нијесам човјек берзе и спекулације. Стари су ми били Срби, српски мислили и осјећали – и кад је свањивало и смркавало, како за вријеме Југославије, тако и под Турском и Аустријом. И ја не могу ништа друго бити. Ваше наређење односи се и на мене и ево вам бицикло“.⁸ Да је било среће, а на сву жалост није било, ове три реченице би красиле школске уџбенике у комунистичкој Југославији и данашњој Србији. Али, није овај патриотски и херојски поступак судије Мује Пашића предат забору само вољом комунистичких Југославије. Сам Тито је једном приликом признао да је на крају Другог светског рата у партизанима било само по 2,5% муслимана и Македонаца.

⁷ Било је муслимана који су хапшени и затварани јер су се заузимали за Србе или изјаснили као Срби. Примера ради наводимо неке младе мостарске правнике, дипломце београдског факултета, као Адила Грета, Исмета Пашића, Шефкију Капића, Мугдима Мехмедагића, па и познатог књижевника Зију Диздаревића. Мостарски муслимани су затварани и што су били против Споразума Цветковић–Мачек, којим је 1939. године Мостар прикључен Бановини Хрватској. То њихово србовање ће их коштати главе.

⁸ Владимир Зечевић, Лист Срба у Чикагу *Браћство*, мајски број, Чикаго 1954.

вођа Југославије већ и немаром четничких хроничара и мемоариста. Мало ко зна да је судија Мујо Пашић, заједно с мајором Фехимом Мускадићем, др Исметом Поповцем и другим муслиманским првацима, био у четничким или јединицама Југословенске војске у отаџбини (ЈВуО), под командом генерала Драгољуба Драже Михаиловића. Само у Невесињској и Мостарској четничкој бригади, било је једном приликом постројено око 5.000 четника муслимана.⁹ Неопростиво је овакве догађаје препустити забору, јер су последице историјског заборава штетне за нацију и њену будућност. Уклањањем или препуштањем забору чињеница о значајном учешћу муслимана у четничким јединицама у Херцеговини и Североисточној Босни стваран је нови јаз међу Србима две вере, и то поново на верској основи. Да се то учешће наших муслимана није прикривало, четничким покретом би се сви поносили, јер је у том случају био потпуно национално и државотворно оправдан и тиме би били задовољни и православни и муслимани.¹⁰ Из тога треба да се извуку поуке за садашње и будуће генерације. Сигурнија и стабилнија будућност је у јединству српског народа свих вера и на ма којем простору и у било којој држави се он налазио. Равногорски покрет и ЈВуО су неспорно антифашистички покрет на југословенском простору током Другог светског рата 1941–1945. године.¹¹

У овој скромној књизи без претензија да је много, а понајмање све, речено, представаће се најважније чињенице из организације и деловања Равногорског покрета, политичких и војних циљева четничких јединица (ЈВуО) и њиховом значају у националној и патриотској борби српског народа у том периоду у чијим редовима је било и припадника других југословенских народа и вера са посебном пажњом на наше муслимане, што је и тема ове књиге. Биће презентован и рад и деловање главних личности тог антифашистичког и ослободилачког покрета на тлу бивше Краљевине Југославије. То су, пре свега: генерал Драгољуб Дража Михаиловић, затим идеолози овог антифашистичког и патриотског покрета др Стеван Мољевић и академик Драгомир Драгиша Васић и др. Међу муслиманима посебну пажњу заслужују публициста Мустафа Мулалић, мајор Фехим Мускадић, др Исмет Поповац, судија Мујо Пашић, новинар и публициста

⁹ Слободан Јарчевић, *Срби исламске религије*, Национални портал „Магазин“, 2012.

¹⁰ У јединицама ЈВуО било је и Хрвата и Словенаца. Према томе, Равногорски покрет и ЈВуО нису били једнонационални, како им је комунистичка пропаганда и режимска послератна литература приписивала.

¹¹ Равногорски покрет и Југословенска војска у Отаџбини су формирани као покрет отпора окупацији Југославије 1941. године под непосредним руководством генералштабног пуковника Драгољуба Драже Михаиловића који није признао капитулацију већ се одлучио за герилски рат до победе Савезника и ослобођења Југославије.

Алија Коњхоџић и др.¹² Представиће се опширније биографије и других муслимана који су имали значајну улогу у овом српском и југословенском антифашистичком покрету. Комунистичка пропаганда и дозирана и фризирана историја је, после Другог светског рата, намерно прикривала антифашистички карактер овог покрета, јер им је била намера да изједначе Србе и Хрвате по злочинима и фашизму и да тако предупреди могућу жељу Срба да се Хрватима освете за масовне и монстроузне усташке злочине током тог рата.¹³ Посебно инсистирање на четничким злочинима само је тежња и покушај хрватског дела КПЈ да спречи „konačno разрачунавање“ Срба и Хрвата иако та намера код Срба уопште није постојала. Хрвати су сматрали да су се тако чували од праведне освете, али и тактиком „држите лопова“ скретали пажњу са својих злочина и гушили српску монархистичку, националну и културну традицију. То су чинили веома ефектном пропагандом и причом о српском национализму, хегемонизму, четничким злочинима и сарадњи са окупатором. Главни организатор таквог деловања била је КПЈ–СКЈ на челу са маршалом Хрватом Јосипом Брозом Титом и његовим најближим сарадницима Едвардом Кардељем и Владимиром Бакарићем.¹⁴ На несрећу српског народа томе су доприносили и многи Срби који су се налазили на високим партијским, војним и државним функцијама у Србији и СФРЈ (Ћилас, Ранковић, Стамболић, Вукмановић Темпо, Тодоровић, Нешковић).¹⁵ О усташким злочинима, фашистичким и расним законима злогласне НДХ се само узгред и фрагментарно говорило и писало.¹⁶ О комунистичким злочинима се пише тек у најновије време, али доста

¹² Ова три истакнута муслимана, који су били чланови Равногорског покрета и припадници Југословенске војске у Отаџбини, посебно су апострофирана, јер је књига и посвећена муслиманима патриотама, Србима и Југословенима који су Краљевину Југославију сматрали својом домовином.

¹³ Највеће и најмонструозније злочине против српског народа су починили хрватски фашисти, тј. усташе. Према неким немачким изворима усташе су побили око милион Срба свих узраста и полова. Највећа стратишта су комплекс логора смрти Јасеновац, Паг, Голубњаца, Пребивовци, Јадовно, Глина, Вишеград, Фоча и многа друга.

¹⁴ КПЈ је Комунистичка партија Југославије која је после Другог светског рата, тачније од 1952. године преименована у Савез комуниста Југославије (СКЈ).

¹⁵ То су били Милован Ћилас, Александар Лека Ранковић, Петар Стамболић, Родомуб Роћко Чолаковић, Коча Поповић, Мома Марковић, Цвијетин Мијатовић, поп Влада Зечевић, Благоје Нешковић, Мијалко Тодоровић, Светозар Вукмановић Темпо и др.

¹⁶ Током априла 1941. године усвојене су законске одредбе које у њиховности одражавају фашистички карактер НДХ. Ове уредбе су биле: а) законска одредба којом се забрањује ћирилица (25. априла), којом је ово писмо било строго забрањено у јавној употреби; б) Законска одредба о држављанству (30. априла), која је предвиђала да само припадници аријској порекла могу имати држављанство у НДХ; в) Законска одредба о заштити аријске крви и части хрватског народа (30. априла), која забрањује брак између аријца и жидова; г) Законска одредба о расној припадности (30. априла), која у члану 1 каже: „Аријевској порекла је особа која потиче од предака, који су чланови европске расе

уздржано и још увек недоречено.¹⁷ Истина о учешћу муслимана и других народа да се одмах презентовала, оспорила би комунистичке тврдње о четницима као једнонационалном српском покрету и учешћу муслимана уопште. У Равногорском покрету и у јединицама ЈВуО, а и у неким локалним четничким одредима, било је осим муслимана, и Хрвата, и Словенаца, па и неких других народа. Такође се из истог разлога, ретко и као узгред, саопштавао и етнички састав партизанских јединица, јер је и у њима било далеко највише Срба. У току 1941. године Срби су чинили 70-80% и више борбеног састава, али и до краја рата су били у далеко највећем проценту у односу на све остале мобилисане у Народноослободилачку војску Југославије (НОВЈ) и Југословенску армију (ЈА) која је формирана при крају рата.¹⁸ Посебно је карактеристично да је чувена партизанска 6. личка дивизија „Никола Тесла“ и крајем маја 1943. године имала у свом борбеном саставу 96% Срба иако је дејствовала на територији тзв. Независне државе Хрватске (НДХ).¹⁹ Тих осталих 4% су Хрвати, Словенци. Они су се почели масовније појављивати у партизанским јединицама после капитулације Италије у септембру 1943. године, као и после Техеранске конфе-

заједнице или који пошљечу од пошмака те заједнице ван Евроје.

¹⁷ Перо Симић у књизи Дража Михаиловић на крсту судбине наводи Бакарићева и Гошњакова наређења (крај '43) о ликвидацији заробљених четника без изузетка, ликвидације четника клањем – због чега су од локалних партизана и народа смањени једнаким усташама. Због ојасности од четника у овој фази борбе, нису нам пошребни заробљеници. Све заробљене у борби ликвидирајте. Ово чините и убудуће (свр. 426) ВА, НОП, 110-7-13). Наређење су издали Иван Гошњак и Владимир Бакарић „пар дана“ након капитулације Италије. Један од најбруталнијих комунистичких злочина је тада учињен у лојору Мали Лошњи. Ликвидација четника на оштру Лошњу остваривало се клањем по усташкој мјетоди. Тамо је поклано и неколико младића од 15-16 година, чији су очеви били у партизанима. Клање, мрцварење и бацање по обали мора било је и у Карлобагу. Клање је врло нејативно деловало на народ. Само због овога, пореде нас са усташама. (свр. 426-7); ВА, НОП, МФ ЦК КПХ, р5.

¹⁸ На ослобођеним територијама су формиран локални органи власти па се у сарадњи са војском вршила мобилизација, а били су и бројни добровољци у партизанске редове, као и они који су прелазили из домобрана, усташа, четника, муслиманске милиције. Мобилизације и преласци у партизане су постали масовни после формирања владе ДФЈ. Примера ради наводимо национални састав неких партизанских јединица: Према документима насталим у току рата /извјештаји о бројном и националном саставу партизана/, а објављеним након рата у Зборнику докумената, том 5, књ. 30, национални састав дивизија насталих на тлу Хрватске 1942. године: Шеста личка дивизија 96% Срба; Седма банијска дивизија 92% Срба; Осма кордунашка дивизија 95% Срба, Дванаеста славонска дивизија 85% Срба итд. У Првој пролетерској бригади Срба је било 67%, Хрвата 12,6%, Црногораца 7,6% и муслимана 2,1%. Ти проценти су се током рата мењали, али је, углавном, тај однос остао до краја рата. Слично је било и са целокупним саставом партизанских јединица до краја 1943. године.

¹⁹ Дејан Стојиљковић, Велике црпче, 26. мај 2024. <https://velikeprice.com/istorija/kako-sulicani-sacuvati-tita/>

ренције крајем новембра 1943. године.²⁰ Током 1944. године у партизане су прелазили бројни домобрани и усташе, а посебно у другој половини 1944. године када су већ на ослобођеним територијама вршене и војне мобилизације и када је било јасно ко је победник у том рату. Јосиф Висарионович Стаљин и Винстон Черчил су се договорили о подели интересних сфера на Балкану тако да Југославија припадне Совјетском Савезу, а Грчка Великој Британији. Међутим, на Јалти 1945. године је договорено да се у Југославији интересне сфере поделе 50:50% (фифти-фифти) између Велике Британије и Совјетског Савеза, да би нешто касније Британци пристали на 75% у корист Совјета.²¹ Због тога су под снажним и упорним притиском и уценама Велике Британије, посебно премијера Черчила, чак и краљ Петар II и избегличка влада у Лондону крајем августа и почетком септембра 1944. године позвали припаднике ЈВуО да пређу Титу у партизане, односно у НОВЈ.²² Тих прелазака је и било. То је био смртни ударац Равногорском покрету, јединицама ЈВуО и самом генералу Дражи Михаиловићу, разуме се и даљој будућности и Србије и српског народа у будућој ДФЈ, ФНРЈ²³ и

²⁰ Техеранска конференција је одржана у Техерану од 28. новембра до 1. децембра 1943. године. То је био састанак Јосифа Висарионовича Стаљина, Френклина Делано Рузвелта и Винстона Черчила. На тој Конференцији донете су веома важне одлуке о даљем току рата са силама Осовине. За ситуацију у Југославији била је веома важна одлука, на инсистирање Черчила, да се убудуће материјално помаже Титов покрет, а да се помоћ ускрати генералу Михаиловићу што је било пресудно за даљи ток рата и будућност Југославије.

²¹ Милорад Екмечић, *Дуго крейшање између Клања и орања (Историја Срба у Новом веку 1492–1992)*, II изд., Завод за уџбенике, Београд 2008, стр. 503.

²² Демократска Федеративна Југославија (ДФЈ) од III заседања АВНОЈ-а до доношења устава 1946, а од тада до 1963. године Федеративна Народна Република Југославија (ФНРЈ). Од устава из 1963. године Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ).

²³ Краљ **Петар II** је прво подржавао покрет пуковника, а после и армијског генерала Драгољуба Михаиловића, а када су се савезници окренули ка партизанском покрету, краљ Петар II је, под тешким и упорним притиском, позвао своје присталице да ступе у НОВЈ. По споразуму Тита и Ивана Шубашића из 1944. године, краљ је марта 1945. пренео овлашћења на Троцкано намесништво. Винстон Черчил је 13. априла 1944. године информисао краља Петра II да ће, уколико не уклони Михаиловића из емигрантске владе, Велика Британија третирати југословенског краља и његову владу као сараднике Осовине. Због те уцене Краљ Петар II је 29. августа 1944. године донео указ којим се генерал Драгољуб Михаиловић разрешава дужности начелника Штаба врховне команде у окупираној Југославији и ставља на располагање министру војске, морнарице и ваздухопловства. Такође, под притиском Енглеза, краљ Петар II је 12. септембра 1944. године позвао четнике генерала Михаиловића да се ставе под Титову команду, а оне који то одбију је осудио као издајнике који „злоупотребљавају име краља и ауторитет круне“. Београд је 20. октобра 1944. године био ослобођен од Немаца и одмах се поставило питање легитимитета краљевске власти. Договором Тито–Шубашић и престанком краља Петра II је и то решено. Формирана је прелазна влада на челу са др Шубашићем. Указом краља Петра II смењен је генерал Михаиловић са места министра војске и морнарице и на његово место постављен **маршал Јосип Броз Тито**. Краљ Петар II је 12. септембра преко радио Лондона позвао наше народе да се придруже Титу и његовим партизанима следећим речима: „Драги моји Срби, Хрвати и Словенци, у овим судбоносним и за Југославију великим дани-

СФРЈ.²⁴ Краљ Петар II је под притиском Енглеза, посебно Черчиловим лично, све то с тешком муком урадио. Морао је и да своја овлашћења пренесе на трочлано намесништво које су чинили Анте Мандић (Хрват), Срђан Будисављевић (Србин) и Душан Сернец (Словенац), чиме је „тихо“ и незванично одустао од својих владарских права.²⁵ Намесништво је требало да заступа краља до одлуке Уставотворне скупштине или народног плебисцита. То Намесништво је формирано после преговора између Јосипа Броза, као председника Националног комитета ослобођења Југославије (НКОЈ) и др Ивана Шубашића, председника Избегличке владе у Лондону који су одржани у Београду 1. новембра 1944. године.

Краљ Петар II Карађорђевић²⁶

ма, када победоносне армије Совјетског Савеза стоје на нашој граници с једне стране, а америчке и британске с друге стране, када је дан наше слободе у пуном сванућу, позивам све Србе, Хрвате и Словенце да се уједините и приступите Народноослободилачкој војсци под маршалом Титом...

²⁴ Социјалистичкој републици Србији су наметнуте две аутономне покрајине – Војводина и Косово и Метохија које су по Уставу из 1974. године добиле атрибуте државности и тиме спутавале Србију у нормалном функционисању, како власти тако и привреде и других друштвених делатности. То је био увод у разбијање Србије и дефинитивно српског националног корпуса, што ће се завршити грађанским ратом у првој половини деведесетих година XX века.

²⁵ После избора од 11. новембра заседала је Уставотворна скупштина 29. новембра 1945. године која је збацила краља Петра II са престола и прогласила републику без референдума. Краљ Петар II никада није званично абдицирао.

²⁶ Југословенски краљ Петар II Карађорђевић је син краља Александра I и унук Краља Петра I Карађорђевића. Рођен је у Београду 1923, а умро у Денверу (САД) 1970. године. Од априла

Занимљиво је и објашњење Хрвата др Ивана Шубашића,²⁷ тадашњег председника југословенске избегличке владе у Лондону, о његовој сарадњи са Титом: „сламање српске снаге у Југославији, разбијање Србија-наца чиме би се овај народ увео у тор и принудио на уједињење на бази Титових пројекција“.²⁸ Без обзира на тако створену ситуацију Југословенска војска у Отаџбини наставила је герилски или четнички облик ратовања по старим војним законима и важећим уредбама.²⁹ По тим законима сви војни обвезници Краљевине Југославије, без обзира на националну или верску припадност, имали су иста права и обавезе. Нико није постављао нити условљавао националном припадношћу улазак у редове ЈВуО него се, напротив, сматрало да је то обавеза сваког војног обвезника, јер заклетва се полаже само једном и под једном заставом. Не постоји ни један једини документ ЈВуО у коме се у негативном или у било ком смислу поставља питање националне припадности војника. Одбрана и ослобођење Југославије и свих њених народа био је и остао главни задатак и циљ Равногорског покрета, Централног националног комитета (ДМ) и Југословенске војске у Отаџбини (ЈВуО). То су били, пре свега, монархисти и противници комунистичке идеологије. Велики број пројугословенски и просрпски патриотски оријентисаних муслимана безрезервно су приступили у редове ЈВуО, или су се на непосредан или посредан начин укљу-

1941. године до смрти живео је у избеглиштву у Великој Британији и САД. После мартовских демонстрација 1941. године проглашен је пунолетним и постао краљ, али је после напада фашистичких земаља на Југославију морао са владом да иде у емиграцију. По завршетку Другог светског рата комунистичка власт га је прогласила ратним злочинцем, збацила са престола, одузела држављанство и грађанска права, забранила му повратак у земљу и конфисковала сву имовину династије Карађорђевића. Рехабилитован је решењем Окружног суда у Београду 2015. године, а још раније дозвољен је и повратак у земљу његовим и потомцима кнеза Павла.

²⁷ Др Иван Шубашић је био предатни бан Бановине Хрватске (1939–1941).

²⁸ Перо Симић, *Дража Михаиловић на крстју судбине*, Лагуна, Београд 2013, стр. 469; NAW, SD, Rg, 59, 860 X. 00/8-2544.

²⁹ Четници, понекад и понегде су називани и комите, својевремено, тј. од краја XIX и у XX веку до Другог светског рата. Они су били изразито национално и патриотски опредељени као и за време Другог светског рата. Ти некадашњи четници имали су своју организацију у борбеним групама или четама које су биле војнички организоване по правилима герилске борбе. Штитили су поробљени народ од окупатора и зулумћара. Тадашњи четници или комите су осим тога били веома обучени за герилске акције у рату и релативном миру на нашим окупираним територијама на којима је још постојала турско-османска власт. У балканским ратовима и у Првом светском рату деловали су веома успешно и дали су велики допринос победама српске војске. У ратним условима изводили су и веома успешне диверзантске акције у непријатељској позадини, али и као логистика војним јединицама у ратним акцијама и као групе за пробој на најтежим положајима и борбеним тачкама. Између два светска рата четници су имали и своје бројне мирнодопске организације, али и потребну војну обуку.

чили у рад Равногорске организације. Тако међу многима муслиманима пуковник бивше ЈНА Менсур Сеферовић помиње Рама Мујовића из Новог Пазара, Суљагу Салихагића из Бањалуке, Тамила Хасанагића из Калиновика, Хасан-бега Муратбеговића из Тузле, Мухамеда Суфћурија из Скопља.³⁰ Пуковник Сеферовић далеко много више њих није поменуо. То су били по убеђењу монархисти и противници комунизма. О многим активностима Срба муслимана сведоче сачувани документи, мада је највећи број страдао у току ратних година, склоњен или је смишљено уништен. Муслимани су формирали разгранату равногорску организацију у свим већим местима Босне и Херцеговине, а посебно Херцеговине и Северо-источне Босне. У Србији посебно, затим у Босни и Херцеговини и Црној Гори, по завршетку Другог светског рата почео је прави сурови и крвави обрачун са идеолошким противницима, монархистима, индустријалцима, интелектуалцима, грађанском класом уопште, затим са богатијим сељацима-домаћинима, тзв. кулацима, а као главни непријатељи новог комунистичког друштва означени су бивши припадници Равногорског покрета и ЈВуО на челу са генералом Дражом Михаиловићем.³¹ Тада је почела веома организована и бескрупулозна хајка на идеолошке и политичке противнике. Многи послератни режимски историчари су се трудили да докажу непријатељско деловање припадника Равногорског покрета и Југословенске војске у Отаџбини због наводне сарадње са окупатором, генералом Недићем и његовом владом. Посебно је истицано и пропагирано да је ЈВуО за време рата сарадњом са окупатором наводно доказала свој фашистички карактер. Тако су „Професионални режимски антифашисти измишљањем фашизма у Србији и његовим везивањем за ЈВуО покушали да дају легитимитет употребе свих средстава репресије, јер, за бога, против

³⁰ Mensur Seferović, *Vojska za jedno ljeto*, Bosanski kulturni centar, Sarajevo 1999, стр. 89.

³¹ Једна од најоштријих замерки Титу стигла је из Енглеске, а њен аутор био је Фредерик Аугустус Војт: Велика Британија је учинила много више за оно што је Тито него Русија, јер га је британска пропаганда и помоћ у намирницама и оружју оспособила да освоји сопствену земљу. Данас су домаћини безбројних сељачких и земљорадничких породица убијени у Југославији. Постоји систематско уништавање елите у Србији. Становници читавих срезова склањају се у планине где су изложени смрти од глади и хладноће. Установљени су преки судови, пошто су редовни суспендовани. Сви они који су осумњичени да су патриоти, нарочито српски патриоти, осуђени су на смрт, вишегодишње затворске казне или на заточеништво у концентрационим логорима. Формирани су логори у Параћину, Шапцу и Младеновцу. Ти логори су били пуни. Злогласни концентрациони логори, које је немачки Гестапо основао на Бањици у Београду, који су пуњени до тада четницима, тј. југословенским патриотима који су се борили под командом Драже генерала Михаиловића, сада се још једном пуне четницима. Међутим, сада су тај и друге логоре користили комунисти и њихова власт у обрачуну са српским и југословенским патриотима.

злогласног фашизма све је дозвољено и оправдано“.³² Истина је да су се партизани борили против окупатора Немаца, Талијана, Мађара. Али, тај рат је за њих био другостепен. Приоритет је био грађански рат и борба комуниста за преузимање власти у будућој ослобођеној Југославији.³³ Једном приликом је сам Тито признао да су партизани први напали четнике. Крајем октобра 1941. године партизани и четници водили су заједничке борбе против Немаца у Чачку. Партизани су борбу напустили и оставили четнике да је сами заврше. Скоро у исто време биле су борбе и у Краљеву. Михаиловићеве јединице су напале немачке оклопне снаге, а партизани су напали железничку станицу, упали у заустављен воз и извукли се из борбе. Крајем 1942. године варошицу Соколац у Источној Босни су били опколили и успели да је освоје припадници ЈВуО док су за време опсаде партизани напали четнике с леђа што је омогућило Немцима да се са малим губицима извуку.

У великој жељи и острашћености да докажу ту сарадњу Равногорског покрета и ЈВуО са окупатором прикривани су и фалсификовани бројни документи, а многи ратни догађаји су приказивани као партизански успеси и само онако како је одговарало каснијем комунистичком режиму. Неспорно је да су чињени злочини од стране четника према несрпском али и свом сопственом народу. То је сурови и трагични пратилац сваког грађанског рата. На масовне злочине према онима који су били етнички и верски различити Врховна команда и генерал Михаиловић лично су увек интервенисали и тражили да се починиоци процесуирају и кажњавају. Највеће злочине су чинили четници у својим локалним срединама светећи се за неке своје старе рачуне или због тога што су мештани учествовали у усташким и окупаторским злочинима према српском становништву. Велики број припадника Равногорског покрета и Југословенске војске у Отаџбини, као и локалних четничких формација, страдао је у борбама са партизанима, окупаторима и квислинзима, а један број касније у герили

³² Бранко М. Јоветић, *Национални сасићав ЈВуО*, Српски културни клуб, 2. септембар 2013.

³³ Постоје докази о сарадњи Титових партизана са Немцима у ситуацијама када им је то одговарало, посебно у борби против ЈВуО. *Послјоји документи у којем се каже: „Партизани су спремени да са оружјем у руци иступију против сваког непријатеља на којег Немци укажу, па иступију тако и против Енглеца приликом искрцавања (односи се на Јадранско море). Симић, сир. 386 (Архив Словеније, Дедијер, к 189 – записник са прејавора између представника партизана и Немаца.)*. Чак је немачки посланик у Зајребу, Зигфрид Каиш, изјавио сасићанак са Титом. Тај сасићанак није одржан јер је тада дошло до познате бишке између партизана и јединица ЈВуО на реци Неретви. Та бишка је била у склопу низа бишака вођених и између партизана и Талијана и Немаца, партизана и четника, а све те борбе су трајале од 20. јануара до 1. априла 1943. године.

по завршетку Другог светског рата. Ипак је знатан број успео да избегне на Запад (САД, Канада, Француска, Велика Британија, Аустралија, Јужна Америка) и напусти Југославију. Међу њима је било и Срба муслимана као што су новинар и публициста Алија С. Коњхоџић, професор Назиф Гачовић, публициста Вејсил Прељо и др. Тамо су формирали многе своје организације и радом и школовањем постигли завидне војне и друге каријере или су постали успешни бизнисмени и културни посленици. Њихове породице и јатаци у земљи су преживљавали страшан терор, мучења и хапшења. Велики број људи је ликвидиран без суда и утврђивања злочина и стварне кривице (револуционарни терор). Највећа кривица је била што су били политички и идеолошки противници комунистима као победницима, тзв. класни непријатељи. Онај део војног и политичког руководства који је био заробљен или је одмах побијен, или је осуђен на импровизованим суђењима без редовне и обавезне правне процедуре на стрељање или тешке вишегодишње казне са губитком грађанских права и конфискацијом имовине.³⁴ Та зла судбина је задесила и главно руководство Равногорског покрета и старешина ЈВуО као и остале који су пали у руке злогласној ОЗН-и и касније УДБ-и.³⁵ Од Другог светског рата прошло је више од 79 година. За време тог дугог периода десило се пуно тога. Стекли су се услови да се погледају раније недоступне и наше и стране архиве. То је

³⁴ Тито наређује партизанским командантима: „Ви морате истребити и репресалијама проћи четирика. Морате ипак куће извесних окорелих разбојника и зликоваца, а обавезно куће четничких вођа и коловођа. Њихова имања конфисковати. Све треба конфисковати осимљавајући минимум њиховој породици“ (Симић, сир. 313; ВА, НОР, 3-11/5)

³⁵ ОЗНА (Одељење за заштиту народа) је формирала комунистичка власт 13. маја 1944. године. Њен задатак је био хапшење и ликвидација свих противника комунистичке власти, а посебно припадника равногорског покрета и ЈВуО. УДБА (Управа државне безбедности) је формирана 1946. године. После смене Александра Ранковића 1966. године промењено је име у СДБ (Служба државне безбедности), а још касније у ДБ (Државна безбедност). Једна од најоштријих замјерки Титоу састојала је из Енелеске, а њен аутор био је Фредерик Ауустисус Војић: „Велика Бриџанија је учинила много више за оно што је Тито него Русија, јер ја је бриџанска пројекција и помоћ у намирницама и оружју оспособила да освоји својствену земљу. Данас су домаћини безбројних сељачких и земљорадничких породица убијени у Југославији. Постоји систематско уништавање елита у Србији. Сјановници чийавице срезова склањају се у планине где су изложени смрти од глади и хладноће. Установљени су терористички судови, пошто су редовни суспендовани, и сви они који су осумњичени да су ипак ипак, нарочито српски ипак ипак, осуђени су на смрт или на заточеништво у концентрационим логорима. Логори у Параћину, Шајцу и Младеновцу су јуни. Концентрациони логори које је немачки Гестапо начинио на Бањици у Београду, и који су јуњени до сада четницима – а то ће рећи југословенским ипак ипак који су се борили под командом Драже Михаиловића – и сада се још једном јуне четницима“ (Симић, сир. 498, 499).

утицало да се промени поглед на историју Другог светског рата, како у свету тако и на нашим просторима. Тај период се не може објективно посматрати ако се интрпретира само она историја коју је КПЈ и њена власт наметнула као званичну. Она се пола века учила у школама, презентовала у уџбеницима, публицистици, штампаним и електронским медијима, политичком раду и пропаганди па је због тога био створен један устаљени владајући стереотип наше новије историје. Сада су отворени многи наши архиви и бројни историјски подаци првог реда и релевантне чињенице доступни су историчарима и публицистима, као и широј јавности. То је омогућило да се о том трагичном периоду наше новије историје добије далеко објективнија слика Другог светског рата, а посебно нашег крвавог грађанског рата. Настајањем нових нација, језика и држава на простору комунистичке Југославије појавило се и фалсификовање историје, као што је већ речено, како би се доказало да су њихови грађани били у већини антифашисти, борци за ослобођење или да су бар били на страни антифашиста више него Срби. Али, да није било Срба неби било ни партизана, ни НОБ-а ни АВНОЈ-а па тако ни Југославије.³⁶ Ту Југославију су касније и разбили ти што су сами себе прогласили антифашистима, партизанима и Југословенима, а често су били у окупаторовим или квислиншким редовима или су их поданички и верно служили, здушно или прикривено подржавали.³⁷ За време грађанских ратова током распада Југославије и сецесије

³⁶ Одлуке Другог заседања АВНОЈ-а у Јајцу крајем новембра 1943. године су усвојене са мањином присутних делегата, а из Србије их је било само неколико. Одлучено је да се 153 одсутна делегата прогласе присутним и да се сматра да су и они гласали за одлуке мањине те су оне тако постале пуноважне. На седници су била присутна 142 делегата од 303 колико их је било изабрано за то заседање. Према томе, за пуноважно одлучивање није постојао кворум. Да би се то некако превазишло, одлучено је да се бар делегати из Македоније, њих 42, и Санџака 11, који нису стигли на заседање, прогласе присутним, како би се створио потребан кворум. Кад се посматра појединачно, на том заседању нико осим Црногораца и Босанаца није имао сопствену већину изабраних делегата. Тито је ипак сматрао да може и тако да се донесу тако битне одлуке за будућност Југославије. Да би бар формално изгледало да су Срби адекватно заступљени, председавајући др Иван Рибар тада је регистрован као Србин, иако је на Првом заседању Авноја у Бихаћу 1942. године председавао као Хрват. Прегледом записника са овог заседања, који је публикован 1953. године, може се тачно реконструисати цео ток заседања. Председавајући др Рибар ни за једну одлуку није тражио гласање, већ је према аплаузу делегата само констатовао да су оне једногласно прихватане.

³⁷ Владимир Бакарић, је као комуниста и представник НОП-а Хрватске, на Другом заседању АВНОЈ-а, јавно изјавио: „На Првом засједању (АВНОЈ-а, С.С.) ми смо били више представници српског отпора у Хрватској него представници НОП-а Хрватске“. Искрена је била и изјава партизанског потпуковника Хамдије Омановића на Трећем заседању ЗАВНОБиХ-а априла 1945. године. Он је изјавио следеће: „Неки људи говоре да муслимани нису пошли за усташким покретом, да се нису нашли у редовима усташа и окупатора, али, другови и другарице, ми муслимани морамо признати да се огромна већина муслимана нашла на страни опкупатора“. Подаци из НОП-а јасно говоре да су народи са најмање учешћа у НОБ-у били муслимани и Македонци са само 2,5%. (Бранко М. Јевтић, *Национални састав Југословенске војске у Оштрабини*, НСПМ, 15. септембар 2013).

неких њених република (1992–1995) многе српске паравојне јединице су називале саме себе четницима, али у оном позитивном патриотском смислу. Хрвати и Муслимани, и сада Бошњаци, у својој пропаганди користили су ово име у веома негативном контексту по стереотипу из Другог светског рата, као и после њега, да су сви четници злочинци, како би што више дискредитовали регуларну српску војску, а и сваку другу легитимну српску оружану формацију и српски народ уопште.³⁸

За писање ове скромне књиге коришћена је богата архивска грађа из периода Другог светског рата у Архиву Србије, Војном архиву, архиву БИА, Архиву града Београда, као и у архивима Босне и Херцеговине, Архиву Херцеговине (Херцеговачко-неретванског кантона), Црне Горе и др. Међутим, сачуване архивске грађе Равногорског покрета и ЈВуО нема много, а оно што има углавном је доступно. Коришћена је и доступна литература која третира тај ратни период и победничке и поражене старне. Сада се могу користити и бројна документа окупаторских снага у архивима Берлина, Беча, Рима, што је и учинио један број наших историчара.³⁹ На крају ове подуже уводне речи морам рећи да ми је необично жао, што ћу, ненамерно и не својом вољом, услед помањкања писаних података и због свесног или ненамерног нашег пословичног заборавља, пропустити да поменем имена многих муслимана – српских и југословенских националиста који су имали великих заслуга у формирању и раду Равногорске организације, затим учешћу у муслиманским и другим четничким јединицама, као и оних који су били у командама и јединицама заједно са осталим припадницима Југословенске војске у Отаџбини. Треба рећи и то да је познати енглески историчар Јан Кершоу⁴⁰ писао о два антифашистичка покрета у Југославији: монархистички (четници) и комунистички (партизани).⁴¹

³⁸ На свебошњачком сабору, који је одржан у септембру 1993. године у Сарајеву, босански муслимани су поново проглашени за Бошњаке у националном смислу. Раније су то чинили Турци Османлије и после окупације Босне и Херцеговине 1878. године Аустроугари.

³⁹ Да поменем само најмањег др Милутина Живковића. Он је доста писао о организовању усташке власти у Старом Расу (заправо Старој Рашкој), како је подручје некадашњег Новопазарског санџака именовано у тим документима. У том свом раду користио је и оригинална документа италијанске војске у војном архиву у Риму. Павелићева НДХ је ту своју власт успела да организује у Сјеничком, Милешевском, Златарском и Прибојском срезу док у Пљеваљском и Бјелопољском то нису успели. За само 4 месеца, колико је трајала та њихова фашистичка власт, завели су страховладу, протежирали муслимане на штету православних и починили стравичне злочине према српском православном народу. Последице те њихове страховладе и тактике „завади па владај“ су видљиве и данас.

⁴⁰ Историчар Јан Кершоу је аутор књиге *До ѡакла и наѡпрај – Европа 1914–1949*.

⁴¹ Јадовно, 9. јули 2017.

Партизани и четници: два антифашистичка јокрејта

Извор: wikipedia

најрада
од
100.000
РАЈХСМАРАКА У ЗЛАТУ!

**100.000 РАЈХСМАРАКА У ЗЛАТУ ДОБИКЕ ОНАЈ КОЈИ
ДОВЕДЕ ЖИВА ИЛИ МРТВА ВОЂУ БАНДИ
ДРАЖУ МИХАЈЛОВИЧА**

Онај злочинац бацио је земљу у највећу несрећу. Отупљеним од разарајућег жњета, убрзано је он да је позва да „ослободи“ народ. Као енгелски плавањик, овај свештени квалификовао није ништа друго радње осим утицао пут болшевиизму и тиме омогућио да се уочиште све националне добра неја су изгубио на жајда била висока и света. Он је тиме персонифицирао мир, свакога и грађанина, уопштено жњет, добра па и живот хиљадама људи, а земљу бацио у неопитну беду и невољу.

**СТОГА ЈЕ ОВАЈ ОПАСНИ БАН.
ДИТ У ЗЕМЉИ УЦЕЊЕН СА 100.000
РАЈХСМАРАКА У ЗЛАТУ**

Онај који доказа да је овог злочинца учинио безбесноним или га пренео најближеј немачкој агентици на само што ће добити награду од 100.000 Рајхсмарка у злату, него ће тиме извршити и једна национална дела, јер ће ослободити народ и златнику од бича немачког крвавог терора.

**Врховни заповедник
немачких трупа у Србији**

најрада
од
100.000
РАЈХСМАРАКА У ЗЛАТУ!

**100.000 РАЈХСМАРАКА У ЗЛАТУ ДОБИКЕ ОНАЈ КОЈИ ДО-
ВЕДЕ ЖИВА ИЛИ МРТВА КОМУНИСТИЧКОГ ВОЂУ ТИТА.**

Онај злочинац бацио је земљу у највећу несрећу. Као болшевички агент, овај скривајући црква, гитла и друштва разбојничку ствар је да образује у земљи социјетску републику, а к томе је убрзано да је он позва да „ослободи“ народ. За остварење тога циља он се спрема у цивилном грађанском рату и у Социјетској Унији, где је упуцао све терористичке методе ГПУ-а, методе окупационе културе и животског уништавања људских живота.

Овај његов „ослободилачки акција“, која је имала да утри пут болшевиизму, тим најгрознијем психичком режиму на свету, окупација је жњет, добра па и живот хиљадама људи. Она је тако персонифицирао мир, свакога и грађанина, уопштено жњет, добра па и живот хиљадама људи, а земљу бацио у неопитну беду и невољу.

**СТОГА ЈЕ ОВАЈ ОПАСНИ БАН-
ДИТ У ЗЕМЉИ УЦЕЊЕН СА 100.000
РАЈХСМАРАКА У ЗЛАТУ**

Онај који доказа да је овог злочинца учинио безбесноним или га пренео најближеј немачкој агентици на само што ће добити награду од 100.000 Рајхсмарка у злату, него ће тиме извршити и једна национална дела, јер ће ослободити народ и златнику од бича болшевичког крвавог терора.

**Врховни заповедник
немачких трупа у Србији**